

Les paraules que ens manquen. Audre Lorde: poesia i injustícia hermenèutica¹

Hypatia Pétriz Haddad²

Resum: Aquest article es basa en la hipòtesi de que es pot llegir el rol que Audre Lorde concedeix a la poesia als seus assajos, textos en prosa i poemes com un intent de donar resposta a la injustícia hermenèutica, tal com Miranda Fricker la definí. Per això, en primer lloc, trobem una explicació d'aquest concepte encunyat per Fricker, juntament amb algunes observacions sobre els límits del seu ús. En segon lloc, es proposa una lectura d'alguns textos i assajos de Lorde en què el concepte de «poesia» és central, vinculant-lo amb altres termes que hi tenen relació en l'obra de la poeta: necessitat, supervivència, veritat, experiència, espiritualitat, erotisme i política. Es recorre puntualment als textos d'altres autores per a poder comprendre millor alguns dels plantejaments de Lorde. En darrer lloc, es conclou que la poesia, entesa com un intent d'anomenar les injustícies sofertes que encara no han trobat expressió, pot permetre pensar un futur polític diferent.

Paraules clau: poesia; injustícia hermenèutica; Audre Lorde; Miranda Fricker; feminisme; antiracisme; lesbianisme; supervivència; erotisme; política; veritat

¹ Agraïco a la Dra. Núria Sara Miras la seva revisió i suggerències per l'elaboració d'aquest article.

² hyp1998@gmail.com , Universitat de Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

Quina relació tenen la poesia i la política? Pot ser la poesia una forma de coneixement? I de posar paraules a aquelles experiències que encara no en tenen? Aquestes són algunes de les preguntes que han orientat la meua lectura d'Audre Lorde (1934-1992), poeta, assagista, novel·lista afroamericana, lesbiana i feminista negra.

La tesi que guiarà aquest treball és que la poesia, tal i com l'entén Lorde, pot ser una forma de fer front a la injustícia hermenèutica perquè pot generar els recursos hermenèutics necessaris per a fer-ho. Un article de Tschaepe (2016) ja havia vinculat diversos textos de Lorde amb les injustícies epistèmiques, però des d'una perspectiva diferent a la meua: mostra que la seva obra pot servir-nos per aprendre a identificar les microagressions. Jo em centraré, en canvi, en atendre la importància de la poesia per a trencar els silencis que perpetuen opressions.

Per a fer-ho, en primer lloc, pararé atenció al concepte d'injustícia hermenèutica, encunyat per primera vegada per Fricker (2017), tenint en compte els límits d'aquest i els seus aspectes problemàtics. A continuació, exposaré els trets principals de la poesia per a Lorde, posant-los en relació amb altres elements del seu pensament. Per últim, explicaré en quin sentit la poesia pot fer front a les injustícies hermenèutiques, així com perquè la poesia és al mateix temps un art revolucionari, polític i espiritual.

La bibliografia emprada per a la primera part del treball és *Epistemic Injustice* de Fricker (2017). Després, els assajos de Lorde recollits a *Sister, Outsider*, els textos inèdits de *I Am Your Sister* (2009), alguns dels seus poemes, la biomitografia *Zami* i *The Cancer Journals*³. Referiré puntualment a altres textos de Lorde, d'altres autores i a articles que poden il·luminar alguns aspectes del seu pensament.

Quant a la metodologia seguida, està inspirada en les consideracions d'Adorno al seu escrit *El ensayo como forma*, dins de *Notas sobre literatura* (2003: pp. 11-34). Considera que aquest és un gènere mestís: la seva mateixa forma el desmarca d'un procedir sistemàtic, que reproduïx hegemonies i poders acadèmics, socials i polítics. D'altra banda, un sol assaig no esgota la qüestió tractada: cal tenir en compte les consideracions

---

³ He consultat les traduccions castellanques dels següents textos de Lorde: *Sister, Outsider* (2003), *Zami* (2009) i *The Cancer Journals* (2008). Les traduccions catalanes aquí citades són meves.

de l'escriptora a altres assajos i textos per a comprendre la multivocitat inherent als conceptes. Els diversos assajos formen un tapís dels múltiples sentits dels conceptes, que s'entretreixeixen i complementen. Els conceptes no estan del tot delimitats i estan sotmesos a ambigüitats. He tingut en compte aquesta perspectiva a l'hora de llegir a Lorde. Per això, intentaré resseguir el tapís de sentits que ella associa al concepte de 'poesia' i d'altres conceptes vinculats amb aquesta. No en faré una lectura tancada, ja que això implicaria trair l'esperit amb què Lorde va escriure: trencar silencis, però no per a dir la última paraula.

2. LA INJUSTÍCIA HERMENÈUTICA: DEFINICIÓ, EXEMPLE CENTRAL I ASPECTES PROBLEMÀTICS

Seguint el camí iniciat per Shklar a *The Faces of Injustice* (2010), Fricker se centra en pensar la injustícia, en comptes de definir-la com a mera negació o privació de la justícia, per a poder donar-hi una millor resposta. Defineix la injustícia com a un dany perjudicial i arbitrari comès contra algú (Fricker, 2017: p. 249). Aquesta filòsofa assenyala l'existència de les injustícies epistèmiques, que són aquelles que afecten algú com a subjecte de coneixement. Dins d'aquestes, en distingeix dos tipus: la injustícia testimonial, que remet a la manca de credibilitat injustificada que es dona al testimoni d'algú, i la injustícia hermenèutica, que defineix així: «la injustícia de que alguna parcel·la significativa de l'experiència social pròpia quedi oculta a la comprensió col·lectiva degut a un prejudici identitari estructural en els recursos hermenèutics col·lectius» (ibíd., 2017: pp. 249-250). Aquesta definició recull casos sistemàtics, és a dir, que afecten al subjecte en diferents àmbits de la seva activitat, i també casos puntuals que no tenen arrels sistèmiques.

Habitualment, els grups que exerceixen dominació –material, ontològica i epistemològica– compten amb més recursos hermenèutics col·lectius vinculats amb les parcel·les d'experiència que els afecten o són més rellevants per a ells que els grups dominats que, tot sovint, no tenen aquest tipus de recursos (Fricker, 2017: p. 238 i 250).

L'exemple central de Fricker és el cas d'una dona que patia assetjament sexual per part del seu cap, però cada vegada que intentava denunciar la situació li resultava molt difícil explicar què li passava i perquè aquesta situació la perjudicava, arribant-li a causar

problemes de salut física i mental (2017: pp. 241-245). El terme «assetjament sexual» no formava part del vocabulari habitual en aquell moment. La filòsofa indica que els buits d'aquestes àrees d'experiència són molt difícils de detectar.

Com a solució parcial a les injustícies hermenèutiques, proposa que l'oient desenvolupi la virtut de la justícia hermenèutica per a intentar comprendre la injustícia soferta per la persona que intenta denunciar-la, amb una consciència reflexiva i corregint el judici inicial de credibilitat. L'autora reconeix que es tracta d'una solució parcial, que no atén a la dimensió política que pot tenir la injustícia, sinó al cas concret, i que és una apel·lació a la responsabilitat individual (ibíd., 2017: p. 270).

Trobo dos aspectes problemàtics en la proposta de Fricker. En primer lloc, com podem distingir allò que considerem una injustícia hermenèutica d'allò que no ho és? En molts casos, no hi ha un agent que cometi les injustícies hermenèutiques. El problema de delimitar allò que es considera una injustícia, en un sentit més genèric, ja ha estat apuntat per Shklar (2010: pp. 27-46)⁴, i no el que consideraré aquí, tot i que cal tenir-lo en compte. En segon lloc, com es generen els recursos hermenèutics col·lectius? Si bé Fricker apunta a una resposta ètica davant la seva absència, no aclareix amb quins recursos comptem per a crear-los i de quines formes ho podem fer. Intentaré mostrar que Lorde apunta a la creació d'aquests recursos mitjançant la poesia: llum sobre les injustícies i opressions.

3. LA POESIA: NECESSITAT, SUPERVIVÈNCIA, VERITAT, EXPERIÈNCIA, ESPIRITUALITAT, EROTISME, POLÍTICA

Lorde diu, a l'inici de *Poetry is Not a Luxury*:

La qualitat de la llum amb què observem les nostres vides té un efecte directe sobre la manera en què vivim i sobre els canvis que pretenem aconseguir amb el nostre viure. En aquesta llum concebem les idees mitjançant les quals tractem de descobrir el nostre món màgic i fer-lo realitat. I això és la poesia entesa com a il·luminació, ja que a través de la poesia donem nom a les idees que, fins que no sorgeix el poema, no tenen nom ni

---

⁴ Shklar explica, a la introducció de *The Faces of Injustice*, que és molt difícil distingir els fets que es poden considerar desastres dels que són injustícies i delimitar la responsabilitat que podem imputar a algú sobre aquests. També es pregunta, dins del grup de les injustícies, com podem saber quines mereixen atenció i reparació i quines no.

forma, idees encara per néixer però ja intuïdes. La destil·lació de l'experiència, de què brolla l'autèntica poesia, dona a llum el pensament tal i com els somnis donen a llum els conceptes, o com els sentiments donen a llum les idees i el coneixement dona a llum (precedeix) a l'enteniment (Lorde, 2003: p. 15).

Així, del poema podem dirigir-nos a les idees i després passar a accions més tangibles que puguin produir canvis a la realitat. Moltes experiències il·luminades per la poesia són fruit del sofriment i l'opressió, però no es verbalitzen per por o vergonya. Mitjançant el poema, podem fer comprensibles aquestes experiències i sentiments als altres. Aquestes experiències són quotidianes, i en això es basa la veritat del text; tanmateix, molts dolors ens han estat llegats des de generacions anteriors i es troben en llocs antics i foscos de nosaltres, en què també hi trobem experiències, sentiments i potencialitats a què normalment no atenem⁵.

Lorde desmarca la veritable poesia d'aquella que han escrit els «pares blancs europeus», caracteritzats amb la fórmula cartesiana del «penso, llavors soc» (2003: p. 16)⁶: ells fan retòrica, mers jocs de paraules. El seu és un treball de forma que no està al servei de la veritat. Només quan és inspirat per la mare negra present dins de cadascú, personificació de la part humana on habiten les emocions més profundes, el poema diu la veritat. Això té conseqüències polítiques, per la connexió entre paraula i transformació de la realitat. Com Lorde diu a l'inici del poema «Power»:

The difference between poetry and rhetoric
is be ready to kill yourself
instead of your children (Lorde: s. d.)⁷.

És complex comprendre el rol de la mare negra. A algunes entrevistes (Bolaki i Broeck, 2015: p. 47; Lorde, 2009: pp. 77-115), Lorde es defensa de les acusacions d'estar

---

⁵ Ho exemplificaré més endavant amb alguns poemes de Lorde.

⁶ A la seva conferència *The Dream of Europe*, compilada per Bolaki i Broeck (2015, pp. 25-26), Lorde parla d'Europa com a malson, degut a que s'ha fundat sobre l'explotació, la violència i la colonització d'altres pobles i la destrucció de les seves diferències. És probable que Lorde vegi en la poesia dels pares blancs, en la seva forma de pensar, la ideologia que ha donat suport a aquest malson europeu.

⁷ Aquest poema denuncia l'assassinat d'un nen negre a mans d'un policia. La mort del jo és metafòrica, mentre la dels infants és real. La poesia pot transformar en paraules la veritat i la indignació de la ira, mentre la retòrica està al servei de l'odi. Per una anàlisi més completa del poema, remeto a Dilworth (1998).

reforçant els estereotips de la dona negra irracional i l'home blanc racional. Diu que la racionalitat pertany a totes les persones, i aquesta mare negra, present tant en homes com en dones, refereix als motius profunds a què la raó hauria de servir. La raó, desvinculada de l'afectivitat, és irracional i absurda. Els pensadors patriarcals, siguin homes o dones, trunquen l'ésser humà al obligar-lo a renunciar a l'afectivitat, partint d'una falsa dicotomia entre raó i emocions, explica a la poetessa i amiga Adrienne Rich a una entrevista publicada entre la seva obra assagística (Lorde, 2003: p. 103)⁸.

En un sistema econòmic i polític com el capitalisme, no s'esperava que les emocions sobrevisquessin, sinó tot el contrari. La poeta els atorga un rol crucial. És conscient que la poesia, com a forma d'autorevelació, és subversiva, perquè implica examinar les pròpies emocions, defugint-ne l'oblit sistemàtic i deshumanitzador que imposa un sistema enfocat en la productivitat i no en les necessitats humanes (Lorde, 2003: p. 17). En aquest escrutini atent, podem trobar informacions rellevants sobre la qualitat de la nostra vida i l'impuls necessari per la realització d'un canvi. És conscient que moltes emocions que sentim tenen un origen polític, com, per exemple, la ira, que és una resposta al racisme, com explica a l'assaig *Uses of Anger* (ibíd, 2003: pp. 137-150).

La ira no és un sentiment irracional, sinó la resposta a la deshumanització dels grups dominats duta a terme per les classes dominants. És una advertència contra la normalització i acceptació d'una deshumanització sistèmica. Per això, en articular les lluites contra l'opressió, cal tenir en compte aquesta ira i dirigir-la a atacar les arrels del problema perquè no derivi en hostilitat horitzontal entre els diferents grups oprimits. Cal usar la ira per la supervivència en un sistema capitalista que necessita de l'explotació de les dones, les persones negres i els obrers per a poder desenvolupar-se i sostenir-se.

La recerca d'estratègies per la supervivència és un tema central en l'obra de Lorde. Als *Cancer Journals* (Lorde, 2008), per exemple, parla sobre el càncer de mama des d'una perspectiva personal i experiencial, però també política, i a *Zami* (2009), la seva biomitografia, se centra en les seves relacions amb altres dones i el seu univers eròtic lèsbic, necessaris per a la seva pròpia supervivència i per sanar experiències

---

⁸ Si bé diverses figures en la tradició filosòfica occidental han patologitzat els sentiments, podríem preguntar-nos fins a quin punt és justa la condemna de Lorde. El propi Descartes reconeix que, sense la voluntat, l'enteniment no és capaç de pensar a la quarta meditació de les *Meditacions metafísiques* (Descartes, 1981, pp. 55-60).

traumàtiques⁹. Al poema “A Litany for Survival”, Lorde ens parla de l’empremta que deixa la supervivència sobre les persones oprimides i deshumanitzades, com veiem en el següent fragment:

And when the sun rises we are afraid
it might not remain
when the sun sets we are afraid
it might not rise in the morning
when our stomachs are full we are afraid
of indigestion
when our stomachs are empty we are afraid
we may never eat again
when we are loved we are afraid
love will vanish
when we are alone we are afraid
love will never return
and when we speak we are afraid
our words will not be heard
nor welcomed
but when we are silent
we are still afraid.

So it is better to speak
remembering
we were never meant to survive (Lorde, s. d.).

---

⁹ En considerar l’univers eròtic de Lorde, entre altres coses, com un lloc de sanació de les experiències traumàtiques, segueixo a Hua (2018).

És important parar atenció a l'advertència final, que enllaça amb un important assaig de Lorde: *The Transformation of Silence into Language and Action* (2003: pp. 19-24). Provocats i alimentats per les diverses pors que tenim, els silencis no canvien les circumstàncies que causen dolor a les persones. Sense verbalitzar els motius d'una por que, recordem, té tot sovint causes polítiques, no és possible pensar sobre aquesta, ni molt menys establir aliances amb altres persones per a fer-hi front. El trencament del silenci esdevé llavors una qüestió de supervivència, que implica fer-se visible davant dels altres: és «un procés d'autorevelació i, com a tal, sempre apareix plagat de perills» (Lorde, 2003: p. 21). Però, com diu l'autora, el silenci no ens protegirà (ibíd., 2003: p. 20). Si el llenguatge de l'experiència és la poesia, aleshores ho és també per posar paraules a la injustícia soferta, recollint les emocions que la impregnen com una part important de l'experiència de la injustícia i l'opressió.

Hi ha molts silencis a trencar. Un altre molt rellevant de l'obra de Lorde té a veure amb l'erotisme en la nostra contemporaneïtat. Posicionar-se contra la deshumanització significa també atendre el benestar de les persones, en el sentit més profund d'aquesta afirmació, i això suposa atendre l'eròtic. Com diu Hua respecte *Zami*, Lorde atén els espais de plaer des d'una perspectiva feminista, perquè els comprèn com una part rellevant de la cura de sí mateixa (2018: p. 119). A *Uses of the Erotic* (Lorde, 2003: pp. 37-46), reivindica un erotisme irreductible a la sexualitat, malgrat que aquesta en sigui una part important. «Per a perpetuar-se, tota opressió ha de corrompre o distorsionar les fonts de poder inherents a la cultura dels oprimits de què pot sorgir energia pel canvi» (ibíd., 2003: p. 37). L'erotisme és una de les fonts de poder i creativitat de les dones que s'ha distorsionat, reduint-lo a pornografia, «sensació sense sentiment» (2003: p. 38). Ella l'entén a la manera platònica: com un desig intens que forma part del coneixement humà i l'acompanya en els seus diferents àmbits, tant teòrics com experiencials. La seva reducció a l'àmbit de la sexualitat es deu a aquesta desatenció de les necessitats humanes de què he parlat abans, a què ens aboca la lògica del capitalisme. Fins i tot aquesta parcel·la esdevé un altre àmbit en què s'exerceix dominació sobre les dones, allunyant-les de l'erotisme.

Des d'una perspectiva marxista, Federici indica a un assaig dels anys setanta, *Why sexuality is work* (2012: pp. 23-27), que l'oposició tradicional entre treball i vida privada, on trobem l'àmbit de la sexualitat, és falsa. La sexualitat és una forma de treball per a les dones, que viuen alienades del seu desig perquè aquesta vivència es guia pels mateixos

paràmetres que la productivitat i té l'objectiu de servir a la producció. Tot i que Lorde no defensa aquesta posició, crec que el plantejament de Federici ajuda a comprendre l'allunyament de l'eròtic que vol denunciar.

L'erotisme és un pont entre allò espiritual i allò polític, explica Lorde, i és erroni considerar-los dos àmbits oposats. El desig obre un horitzó d'espiritualitat que podem veure en la vinculació que fa Lorde entre el desig lèsbic, les relacions entre dones, la maternitat, la mitologia i les divinitats africanes. Un exemple d'això és Afrekete, deïtat africana que apareix com a personatge a *Zami* (Lorde, 2009: pp. 402-424). Per altra banda, l'eros ens vincula amb allò polític perquè implica una obertura als altres, que ens permet ser conscients dels seus problemes, patiments i diferències, i preocupar-nos pel seu benestar. L'oblit de l'eròtic implica, aleshores, l'oblit del benestar i l'amor com a finalitats de la pròpia vida i de la política.

Si la poesia és autorevelació, l'univers eròtic, com a part constitutiva del jo, es revela també en ella. A una entrevista, Lorde diu, al respecte: «my sexuality is a part of who I am, and my poetry comes from the intersection of me and my worlds» (Rowell i Lorde, 2000: p. 61). No hi ha res d'oscè en la seva obra, sinó la intenció de fer visible un erotisme entre dones que no les redueixi a objectes sexuals.

Lorde és conscient de la importància de nombrar-se i definir-se a sí mateixa fora dels paràmetres amb què els grups dominants l'anomenen. Com diu a l'assaig inèdit *Self Definition and my Poetry*: si algú no es defineix, aleshores ho faran els altres, probablement en el seu detriment (Lorde, 2009: p. 156). El seu esforç, com el d'altres poetes feministes negres, s'enfoca a desmuntar els essencialismes i estereotips associats a les dones negres, a les lesbianes, etc., explorant la diversitat d'experiències de les dones i les diferències entre elles.

Però de quina forma podem definir-nos sense prendre aquests termes? Una màxima present en tota l'obra de Lorde és que «the master's tools will never dismantle the master's house» (Lorde, 2003: p. 118). A l'assaig que duu aquesta sentència com a títol, critica el comportament de certs col·lectius de feministes blanques per reproduir les dinàmiques d'opressió que elles pateixen sobre dones negres i lesbianes, assenyalant que una estratègia política veritablement emancipadora passa per deixar d'utilitzar aquestes eines. Penso, però, que Lorde aplica aquesta màxima també a la creació de seva pròpia

obra: els seus poemes, textos i assajos desafien les convencions formals i acadèmiques que ens han estat llegades per una tradició patriarcal, racista i burgesa. El llenguatge poètic de Lorde transgredeix els codis literaris tradicionals perquè només així pot nombrar-se sense seguir les normes falsament neutrals que aquests imposen. Només així pot considerar-se a sí mateixa sense emprar les eines de l'amo.

Penso que aquest aspecte pot ser il·luminat per *Speaking in Tongues*, una carta que Gloria Anzaldúa dirigeix a les escriptores del tercer món, instant-les a emprar la pròpia llengua i no la del colonitzador, perquè reflecteix la pròpia cultura i el propi esperit (Anzaldúa i Moraga, 2002: p. 183). Renega de la falsa neutralitat d'un cànon literari que exclou a determinades autores, ja que «what validates us as human beings validates us as writers» (ibíd., 2002: p. 188). Negar-se a ser validada dins d'un determinat marc, aleshores, implica assenyalar-lo com a instrument que afavoreix la dominació. Aquesta observació està molt en consonància amb la necessitat d'emprar unes eines diferents per no reproduir aquesta dominació ni eliminar les diferències.

La diferència és molt important per a Lorde. El jo té múltiples facetes i és irreductible a una d'elles: això implicaria truncar un jo complex. Les diferències enriqueixen les relacions i ens obliguen a una convivència creativa. Si les opressions que pateixen les persones que s'allunyen de la norma tenen una arrel sistèmica comú, aleshores la seva supervivència depèn de la seva unió. «There is no separate survival», afirma a *Poetry makes something happen* (Lorde, 2009: p. 185). Per tant, es tracta de col·laborar tenint en compte les múltiples diferències, en comptes de renunciar-hi i assimilar-se a un grup majoritari. Un dels col·lectius on Lorde veu més dificultats és el de les dones. Per això proposa el concepte «Sister outsider», amb què es descriu a sí mateixa. És una opció alternativa entre estar aïllat per les diferències i participar activament a una comunitat. Lorde proposa establir enllaços entre dones per afrontar problemes polítics, però des de la diferència, des del perpetu ser estrangera, *outsider*. La «germandat» o «sororitat», com diríem contemporàniament, és una pràctica solidària, transnacional i cosmopolita envers les altres dones, sense adoptar un marc eurocèntric, com explica Olson, dins del recull de Bolaki i Broeck (2015: pp. 125-137). Lorde va tenir molt en consideració les dones de diferents diàspores arreu del món i es va esforçar per a establir formes de comunicació i col·laboració mútues.

4. CONCLUSIONS. EL POEMA: FEIX DE LLUM

Com hem vist, Lorde ha donat un rol central a la verbalització d'experiències sofertes que no comptaven amb un llenguatge que les pogués explicar i fer comprensibles. A tall d'exemple, podem pensar en l'existència d'un univers eròtic lèsbic i femení, la reivindicació d'un erotisme poderós, i no una vivència alienada de la sexualitat. També en les diferents injustícies sofertes per dones, lesbianes i persones de les comunitats negres. I, més en general, en la necessitat fonamental d'acceptar la diferència i establir canals de comunicació entre els diferents grups oprimits per articular una lluita compartida.

Trencar el silenci que envolta aquests temes, molts d'ells tabú en l'esfera pública quan Lorde escriu, suposa, en molts casos, fer visibles les injustícies o opressions i, a partir d'aquí, pensar en com podem actuar per afrontar-les. Al mateix temps, suposa fer front a les injustícies hermenèutiques que, tot sovint, són el seu correlat: la manca de paraules n'impedeix una correcta anàlisi i descripció. És aquí on Lorde resol la mancança del text de Fricker quant a la generació dels recursos hermenèutics col·lectius. La poesia, escriptura que brolla de l'experiència, recull no només aquests fenòmens d'injustícia i opressió, sinó també les emocions que els impregnen.

Com podem elaborar aquestes eines per a fer front a les diferents injustícies que ens afecten? El poema, feix de llum sobre un silenci, il·lumina un buit en els recursos hermenèutics col·lectius i en genera de nous per a parlar d'aquestes parcel·les d'experiència que no en tenien. Per aquest motiu, considerar que la poesia és un luxe, quelcom secundari o prescindible, significa menysprear emocions que, tot sovint, tenen un origen polític, significa reproduir les mateixes dinàmiques que les marginen com a espai de coneixement, significa emprar les eines de l'amo.

Potser donar un rol més important a la poesia és apuntar a una altra forma de pensar la vida i la política, més orientada a les necessitats humanes, de manera que les persones no es vegin obligades a renunciar a parts de la seva identitat per a sobreviure ni es normalitzi una deshumanització sistèmica. És una forma de pensar les relacions amb les altres persones que procura evitar la dominació.

La poesia, feix de llum, és una forma d'il·luminar un camí cap a un futur que pugui ser diferent perquè apunta a allò que pot ser transformat.

BIBLIOGRAFIA

- Adorno, T. W. (2003). *Notas sobre literatura*. Tres Cantos, Madrid: Akal Ediciones.
- Anzaldúa, G. E., & Moraga, C. L. (2002). *This Bridge Called My Back: writings by radical women of color*. Saline: Third Woman Press.
- Bolaki, S. i Broeck, S. (2015). *Audre Lorde's Transnational Legacies*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Descartes, R. (1981). *Meditaciones metafísicas. Las pasiones del alma*. Sant Vicenç dels Horts: Ediciones Orbis.
- Dilworth, T. (1998). Lorde's 'Power'. *The Explicator*, **57**(1), 54-57. doi: [10.1080/00144949809596813](https://doi.org/10.1080/00144949809596813)
- Federici, S. (2012). *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle*. New York: PM Press.
- Fricker, M. (2017). *Injusticia epistémica*. Barcelona: Herder Editorial.
- Hua, A. (2018). Audre Lorde's *Zami*, Embodied Memory, and the Affirmation of Difference. *Frontiers: A Journal of Women Studies*, **36**(1), 113–135. doi: 10.5250/fronjwomestud.36.1.0113
- Lorde, A. (s. d.). *Power by Audre Lorde*. Recuperat el 3 de maig de 2020 des de <https://www.poetryfoundation.org/poems/53918/power-56d233adaf3>
- Lorde, A. (s. d.). *A Litany for Survival by Audre Lorde*. Recuperat el 3 de maig de 2020 des de <https://www.poetryfoundation.org/poems/147275/a-litany-for-survival>
- Lorde, A. (2003). *La hermana, la extranjera: artículos y conferencias*. Madrid: Horas y Horas.
- Lorde, A. (2008). *Los diarios del cáncer*. Rosario: Hipólita ediciones.
- Lorde, A. (2009). *I am your sister: collected and unpublished writings of Audre Lorde*. New York: Oxford University Press.
- Lorde, A. (2009). *Zami. Una biomitografía. Una nueva forma de escribir mi nombre*. Madrid: Horas y Horas.

- Rowell, C.H., & Lorde, A. (2000). Above the Wind: An Interview with Audre Lorde. *Callaloo* **23**(1), 52-63. [doi:10.1353/cal.2000.0062](https://doi.org/10.1353/cal.2000.0062).
- Shklar, J. N. (2010). Los rostros de la injusticia. Barcelona: Herder Editorial.
- Tschaepe, M. (2016). Addressing Microaggressions and Epistemic Injustice: Flourishing from the Work of Audre Lorde. *Essays in the Philosophy of Humanism*, **24**(1), 87–101. doi: 10.1558/eph.31404.